

Starověká řecká rodina

Autor: Guillaume Durocher

Posvátnost rodiny a plození

Synovská oddanost: Základ společenského uspořádání

Ve zbytku tohoto článku se zaměřím na ústřední úlohu, již v Platónově magnétském režimu měla mít příbuzenská pouta, a to rodinná i etnická. Platón nabízí metaforu Homérových Kyklopů coby příkladu rodiny jako první, prehistorické formy společenského uspořádání. V takovéto rodině vládne patriarcha oprávněně z titulu rodinných svazků:

...vládnou nejstarší, protože dostávají vládu od otce a matek; ostatní, následující je jich, udělají jako ptáci jedno hejno a žijí pod otcovládou a pod vládou královskou, ze všech nejspravedlivější. (680e) 1]

Platón detailně popisuje, čím jsou děti posvátnými příkazy povinny svým rodičům „co se týče uctívání bohů a péče o předky“ (723e). Často zde bok po boku vystupují krev a duch: nejdůležitější morální závazky náležejí vlastní krvi a božstvu.

... neboť je spravedливо, aby člověk jako dlužník splácel ty první a největší dluhy, ze všech závazků nejdůležitější, a byl přesvědčen, že to čeho nabyl a co má, všechno náleží těm, kteří ho zrodili a vychovali, aby to vynakládal na službu podle vší možnosti jim prokazovanou...splácije jako půjčky staré péče a bolesti velkých námah, které byly půjčeny zamlada a které vrací jim starým, ve stáří velmi potřebným. Po celý pak život je třeba obzvláštním způsobem mít ke svým rodičům nikdy neporušenou úctu v řeči, protože na lehkovážná a neuvážená slova je nejtěžší trest – neboť nade všemi takovými přečiny byla ustanovena Odplata, poselkyně Spravedlnosti – a tedy má syn rodičům ustupovat, když se hněvají a nasycují svůj hněv, ať to dělají slovy nebo činy; má uznávat, že by se pochopitelně právě otec na syna obzvláštním způsobem hněval, když by se domníval, že se mu děje křivda. (717b-d)

Každý, jehož rodiče s ním žijí pod společnou střechou, by je měl ctít a pečovat o ně jako o „živé svaté obrazy“; starost o ně je dokonce ještě hodnotnější než modlitba k božstvu, protože se k nám mohou v modlitbách připojit.

Platón nijak nevybočuje z tradičního řeckého přesvědčení, že štěstí se rovná vzkvétajícímu potomstvu. Ujišťuje, že zbožným lidem se dostává odměny plodností: „Kdo ctí a má ve vážnosti příbuzenstvo a všechno společenstvo účastné uctívání rodových bohů, mající v žilách touž krev, měl by tou měrou milost rodných bohů pro plození vlastních dětí.“(729c). Platí to samozřejmě i naopak – zlé skutky škodí rodu: „Věřit se má i bájím vypravovaným, že takové věci nejsou prospěšné potomstvu.“ (913b-c)

Spojení zbožnosti a smyslu pro rodinu dovoluje Platónovi překonat i napětí mezi garancí soukromého vlastnictví a obecným blahem. Ustupuje však od v *Ústavě* popsaného komunismu a stejně jako Aristotelés vidí v soukromém vlastnictví cosi jako svého druhu dar státu jednotlivcům, který ovšem má sloužit veřejnému blahu. Podobně jako ve **Spartě** tak má stát rozdělovat osadníkům-zakladatelům půdu. O tento majetek musí být pečováno se stejnou starostí jako o rodinný a božský:

Kdo dostal podíl, má jej pokládat za společný majetek veškeré obce, a protože ta země je jeho vlast, má o ni pečovat více než o děti, o matku, o to více, že země jako bohyně je paní lidí smrtelných; a totéž smýšlení má chovat také o bozích a daimonech své země. (740a)

Příbuzenství je pro Platóna nepostradatelné také při podřízení osobních zájmů jednotlivce zájmům společenství. Nejjasněji patrné je to ze zamyšlení Athénskému hosta nad dědictvím, jež by mělo být upraveno v souladu se zájmy společenství (v prvé řadě k boji s rozšířeným řeckým problémem a trendem, kdy závěti napomáhaly hromadění majetku v rukou hrstku a vytváření třídy bezzemků):

Tak tedy já zákonodárce, mám za to, že ani vy nenáležíte sobě samým, ani toto jmění že nenáleží vám, nýbrž celému vašemu rodu dřívějším u i budoucímu, a ještě větší měrou že ten rod i to jmění náleží obci... hledě ke všemu tomu, co je pro celou obec i rod nejlepší, vydám zákon, spravedlivě klada menší váhu na zájem jednotlivcův. (932b)

Státník má vytvářet zákony nejen pro žijící generaci, a až vůbec ne jen pro soubor jednotlivců, ale pro celý národ a linii, sahající v jediném nepřerušném řetězu od nejdávnějších předků až po nejvzdálenější potomstvo.

Manželství a plození dětí: příspěvek rodiny společenství

Každý otec rodiny spravuje svůj majetek coby posvátnou povinnost ve službách společenství. Řekové obecně – a stejně tak Platón s Aristotelem – věřili, že instituce rodiny nevznikla jen pro užitek nebo požitek, který přináší dvěma jednotlivcům projevujícím svobodnou vůli, ale také k zajištění blahobytu a zachování společenství. Proto Athénan říká:

Nuže, při bozích, který tedy zákon by dal zákonodárce na prvním místě? Zdalipak přirozeně nejprve neupraví svými řády počátek rozplodování v obcích? (720e)

Ani výchovu dětí nepovažuje Platón za otázku lehkovážné nahodilosti, jako když se člověk rozhoduje, zda si pořídit křečka nebo nikoliv. Říká: „člověk si má udržovat účast na věčnosti přírody tím, že každý zanechává po sobě děti svých dětí a tak dává bohu pro všechny čas služebníky místo sebe“ (774a) a stejně jako Aristotelés považuje děti v první řadě za „majetek“ společenství. Proto považuje vzdělávání za povinné „pokud možno pro každého bez výjimky“ (804d).

Zákonodárce má vytvořit co nejlepší podmínky k osvětlenému výběru druha či družky:

Neboť se zřením na uzavírání manželských svazků je nutno odstraňovat nevědomost o tom, z které rodiny si kdo bere a kterou osobu a do které rodiny vdává, přičemž má každému co nejvíce záležet na tom, aby se v takových věcech podle možnosti nikdo nijak neklamal. Pro takový vážný účel mají jinoši a dívky konati také hry, při nichž by tančili a zároveň také – při náležitém důvodu a jistém věku, mající přijatelné omluvy – se navzájem viděli nazí, bez porušení rozumného studu každého z nich. (771e–772a)

Muži se mají ženit mezi 30. a 35. rokem, ženy pak vdávat mezi 16. a 20. rokem věku. Kdo tak neučiní, „budiž každý rok trestán takovou a takovou pokutou, aby si nemyslel, že mu neženatost přináší zisk a pohodlí“ (721d). U párů, které budou odmítat mít děti, ať ženské

úřednice „vcházejí do příbytků mladých manželů a jednak napomínáním, jednak i hrozbami ať činí přítrž jejich chybám a nevědomostem“ (784c) A dále: „neposlušného trestejtež strážcové zákonů jakožto člověka bez dobrého vkusu a nevzdělaného v písních svatebních Mús“ (775b) Viníci budou zbaveni pocty obvykle náležejícím stařešinům a nebudou se smět účastnit svateb ani oslav narození dětí. Staří svobodní a bezdětní občané nebudou mít ani právo kárat neukázněné mladé, a dokonce je bude možné beztrestně bít. 2]

Platón manželství vidí pragmaticky jako nástroj k plození a výchově dětí. Jestliže je manželství neplodné, občan „je nucen se oženit, až by zplodil náležitý počet dětí domu i obci“ (930b-c), a také: „náležitý počet dětí budiž podle zákona aspoň jeden chlapec a jedno děvče.“ (930c-d) „Když manželé zplodí děti podle zákonů, tu jestliže se muž bude takto stýkat s cizí ženou nebo žena s cizím mužem, a to s těmi, kdo jsou ještě ploditeli, stíhejte je tytéž tresty, jako by byly stanoveny pro manžele ještě plodící.“ (784e)

Platón si nedělá iluze o ohromné síle pohlavního pudu. Lidi podle něj pohání žádost po potravě, pohodlí a sexu, jež by však zákonodárce měl usměrnit k něčemu konstruktivnímu:

Když jsou správně vedeni, že jim skrze ně vzniká dobro, ale když mají vedení špatné, opak dobrosti... Třetí a největší potřeba a nejprudší touha vyrazí naposled, ale jistě působí, že jsou lidé šílenostmi nejžhavější, touha po rozplozování rodu, touha planoucí největší bujností. Tu je třeba obracet člověka k tomu, co je nejlepší, proti tomu, co se pokládá za nej příjemnější. (782d-783a)

Zákonodárce při tom užívá „strachu, mravu a pravdivého úsudku“ i pomoci Múz.

Platón mladým párům výslovně doporučuje, že by měly na plození dětí nahlížet **eugenickou** a komunitární optikou, a snažit se tak dosahovat co největších kvalit potomstva pro obecné blaho. Píše: „Mladá manželka a mladý manžel musí mít na mysli, že mají dát obci co možná nejkrásnější a nejlepší děti“ (783d-e). Muž a žena by měli plodit děti v duchu vzájemné spolupráce a vědomím zodpovědnosti. Je tak nasnadě, že občané by měli při výběru partnera myslet na to, jak zplodit co nejlepší potomstvo, a nenechat se příliš zaslepit sobeckými ohledy jako fyzická přitažlivost nebo bohatství: „A o každém sňatku budiž v platnosti jedna zásada: každý se má ucházet o sňatek prospěšný obci, nikoliv o takový, který by byl jemu nejvíc po chuti.“ (773b)

Platónovi je jasné, že konkrétní zákazy sňatku s určitými osobami nejsou realistické a navíc působí malicherně a směšně. Přesto se však „[musíme pokoušet,] aby každý více cenil vyrovnanost dětí samých než rovnost sňatku, jež se nemůže nasytit peněz“ (773e) Platón si správně všímá, že zpravidla k sobě bývají přitahováni muži a ženy podobných osobnostních typů. Obává se možných dysgenických důsledků, s tím jak jejich svazky u dětí ještě zvýrazní osobnostní typ rodičů. Navrhuje proto primitivní eugenická opatření spojování protikladných párů k dosažení větší vyrovnanosti u dětí. Dospívá k závěru, že sňatky pro peníze si zasluhují opovržení, nikoliv však zákaz. Věřící totiž, že v relativně rovnostářské společnosti, kde všichni

vlastní nějaký majetek, majetková motivace pro svazky oslábne. Svatby podle něj mají být poměrně malé, rozhodně ne nákladné a okázalé.

Jelikož text vznikl v předvědeckém věku, je pochopitelné, že by se tato opatření vesměs minula účinkem. Jeho návrhy z *Ústavy* jsou rozhodně podstatně eugeničtější a až zarážejícím způsobem v souladu s moderní genetikou. 3] Jeho obecné zásadě – tedy že rozhodnutí zplodit potomstvo zásadním způsobem ovlivňuje společnost, takže by k ní zákonodárce i páry měli přistupovat i s ohledem na veřejné blaho a s cílem mít co možná nejzdravější a nejlepší děti – ovšem nelze vytknout nic.

Platón uznale hodnotí společenskou záповěd incestu rodiče s dítětem. Ukazuje podle něj na vysokou schopnost veřejného mínění utvářet chování, když děti už od nejútlejšího věku jednohlasně slyší všeobecné odsudky této praktiky. Megillos poznamenává, že „hlas obecného mínění má přímo podivuhodnou moc, když se nikdo nikdy neodvážá ani myšlenky proti tomuto zákonu“ (838d). Platón se vrací k myšlence, že k účinnému prosazení zákona je třeba podpořit přesvědčení, že protizákonné chování nebo špatné jen v očích státu, ale také náboženských autorit. Mělo by tak existovat tabu proti **homosexualitě**, „aby nezabýjeli úmyslně lidský rod“ a také se „zdržovali veškeré ženské ornice, kde by sis nepřál, aby ti v ní vyrůstala setba“ (839a) Podle slavného filosofa jsou tato ustanovení „ve shodě s přírodou“.

Podle Platóna i jeho žáka Aristotela je zplození nové generace v dostatečných počtech a co nejvyšší jakosti občanskou povinností: jednotliví občané mají povinnost vytvářet pevné rodiny a státníci zase vytvořit jim pro to co nejlepší podmínky. A pokud se Platónovu společenství podaří učinit z plození dětí povinnost vpravdě posvátnou, může navěky žít ve zbožnosti: „[Mladý pár] plodíce a vychovávající děti, odevzdávající jakoby pochodeň života z jedné rukou do druhé a stále uctívající bohy podle zákonů“ (776b).

Populační politika: čistky a vyloučení nežádoucích

Po vzoru Kréťanů měla mít i Magnésia poměrně rozmanitou zakládající populaci Řeků z různých částí Kréty a Peloponésu. Athénan to komentuje zhodnocením kladů a záporů: chybějící jazyková a kulturní sourodost prý oslabí pocit sounáležitosti a rozhodnost společného konání. Jediným pozitivem je podle něj to, že pro zákonodárce bude jednodušší nahradit rozmanité tradice obyvatelstva novými:

Jistě by nebylo obcím tak lehké založit osadu, když by se to založení nedálo po způsobu včelích rojů tak, že by se usazoval jeden rod, přicházející z jedné země, přátelský od přátel, byv sevřen nějakou těsností půdy nebo donucen nějakými jinými takovými poměry. Někdy se také stává, že nějaká část občanstva je nucena se ubírat jinam do ciziny pro násilnosti rozbrojů; někdy již i některá obec celá opustila vlast, když byla nadobro přemožena válečnou přesilou. Tu ve všech těchto případech je osazování a dávání zákonů po jedné stránce snadnější, po druhé obtížnější. Ta věc totiž, že je to jeden rod stejného jazyka a stejných zákonů, způsobuje jakousi družnost, neboť má společné bohoslužby i všechny takové věci;

avšak nesnáší snadno druhé zákony a jiné ústavy než domácí. Druhdy lid, který se pro špatnost zákonů dostal do rozbrojů a setrvačností se hledí ještě i dále řídit týmiž mravy, skrze které byl již dříve přiveden ke zkáze, stává se zakladateli osady a zákonodárci obtížným a nepoddajným. Na druhé straně zase lid, který se od všelikud sešel na totéž místo, snad by byl spíše ochoten poslechnout nějakých nových zákonů, ale aby duševně splynuli a jako spřežení koní všichni, jak se říká, táhli za jeden provaz, to vyžaduje dlouhého času a je velmi těžké. (708b-d)

Morrow však upozorňuje, že navzdory své zdánlivé rozmanitosti mají osadníci být výlučně dórského původu – ať už z Kréty nebo Spartou ovládaného Peloponésu – tedy lidé s podobnou kulturou a uvyklí životu pod přísnými zákony. 4]

Platon ovšem nehodlá k založení nové obce připustit jen tak kohokoliv, právě naopak. Vyzývá k důsledné „čistce“ obyvatelstva, a to vyhnanstvím nebo popravami podřadných nebo zločinných lidí, přičemž načrtává přímou paralelu s chovatelí zvířat. Specificky pak zmiňuje ty části chudších tříd, které se účastní rovnostářské revoluční činnosti jako „nemoc... těla naší obce“. 5] V Magnésii ovšem nebudou tyto čistky potřeba, dojde-li k pečlivému zhodnocení kvality osadníků, jež Platon detailně popisuje:

Po převzetí každého stáda ovčák i skoták i pěstitel koní a všeho takového nikdy nepřistoupí k chovu jinak, nežli že nejprve provede očistu příslušnou každému společenství, oddělí od sebe kusy zdravé a nezdravé a ušlechtilé i neušlechtilé a jedny odešle k některým jiným stádům, druhé však bude pěstovat; přitom má na mysli, že by byla marná a bezvýsledná práce věnovaná tělu a duším, které zničila příroda a špatné pěstování, hubící k tomu i rod zdravých a neporušených povah a těl v jednotlivých druzích dobytka, jestliže se přítomná stáda nepročistí.

Protože se však lidé nedají ovládat tak snadno jako zvířata, ideální praktiky nejsou vždy využitelné:

Ovšem co se týče zvířat, o ta je menší starost a jsou hodna jen toho, by byla v úvaz uvedena za příklad; avšak věci lidské jsou hodny nejvyšší starosti zákonodárcovy, aby zkoumal a vykládal postup vhodný pro jednotlivé společnosti stran očisty i všech ostatních úkonů. Tak například s očistami obce by se to mělo takto: mezi mnohým způsoby pročišťování jsou jedny snazší, druhé obtížnější; ty které jsou těžké a nejlepší, mohl by provést ten, kdo by byl samovládcem a zákonodárcem v jedné osobě, kdežto zákonodárce, který by bez samovlády zařizoval novou ústavu a zákony, byl by spokojen i tím, kdyby provedl třeba jen nejmírnější způsob očisty. Jest pak nejlepší očista bezbolestná, právě tak jako všechny léčebné prostředky takového způsobu, totiž ta, která cestou práva spolu s odplatou vede k trestání, dovršujíc odplatu smrtí nebo vyhnanstvím; neboť

počíná si tak, že největší a nenapravitelné provinilce, největší to škůdce obce, odstraňuje. ...

V těžkých časech však mohou být nutná i krajní opatření:

Všem těm, kdo pro nedostatek obživy projevují, že jsou připraveni pohotově následovat vůdce v útoku nemajetných na statky majetných, těm jakožto vnitřní chorobě obce ukládá takzvaný „odchod do osady“ a tak je pod pěkným jménem co nejlídněji pošle pryč. (735b–736a)

Z toho je celkem zjevné, že Magnésia by jednoznačně odmítla jakoukoliv „ekonomickou migraci“, která není v zájmu obce, „proto, že se v některých obcích obyvatelstvo rozmnožilo více, než je přiměřeno výživě získávané z té krajiny“ (707e) Navíc Platon volá i po vyhnání všech žebráků: „Nikdo se nám v naší obci nestávej žebrákem, a jestliže se někdo bude pokoušet dělat něco takového, sbíraje si nekonečnými prosbami živobyť, ... vyproďte ho ostatní země za hranice, aby byla země úplně čista od takového tvora.“ (936c-d)

Podobně jako i Aristoteles po něm si všímá, že nesourodé podmaněné obyvatelstvo bez společné identity a solidarity se snáze ovládá. Proto o v zemědělských otrocích v Magnesii říká: „...aby ti, kteří mají lehčeji snášet otroctví, nebyli mezi sebou krajany, nýbrž co možná nejvíce nestejného jazyka“ (777c-d)

Ať už si o konkrétních opatřeních myslíme cokoli, celkové vyznění je podobné jako u Aristotela: složení obyvatelstva je základní politickou otázkou, v níž musí státník jednat adekvátními prostředky. Ty pro Platona zahrnují mj. striktní imigrační politiku i odsun nežádoucích prvků.

Poznámky:

1] Bez zajímavosti není, že se touto posloupností řídil i Friedrich Veliký, sám snad ovlivněn Platonem a Aristotelem. V jednom ze svých pojednání obhajoval paternalistickou monarchickou vládu: „Jeví se pravděpodobným, že otcové rodin byli prvními zákonodárci.“ Guillaume Durocher, **Enlightened Patriarchy: Frederick the Great's Principles of Lawmaking**.

2] Toto opatření dokresluje povahu tradiční společnosti, kde jsou lidé vystavení pevné kontrole starších generací. Můj přítel – mauretánský muslim – mi kdysi vyprávěl, jak ho po příchodu do Evropy šokoval pohled na mladé lidi, kteří se ve vlaku líbali a dotýkali. Pomyslel si pryč: „Kdy už je někdo starší konečně přijde proplesknout?“

3] David Galton si ve svém užitečném shrnutí řecké eugeniky všímá: „Řekové se velice zajímali, jak své obci zajistit nejlepší možné potomstvo... Platonovy metody k vylepšení

genetické kvality vládnoucích elitních tříd jsou mnohem originálnější než Aristotelovy, a také více v souladu s moderní genetickou teorií.“ Galton, David, “Greek theories on eugenics,” *Journal of Medical Ethics*, vol. 24, 1998, s. 263, s. 266.

4] Morrow, *Plato's Cretan City*, p. 11.

5] Zdůvodnění se dosti podobá fašistickým hnutím první poloviny 20. století, jejichž typickými rysy byl odpor k marxismu a snaha biologicky očistit národ (tedy moderní obdobu obce).

Třetí část eseje Guillaume Durochera **The Laws: Plato's Sacred Ethnostate, Part 3** vyšla na stránkách The Occidental Observer 23. dubna 2017.